

2025-ci ilin inqilabi kəşfləri

Nobel mükafatı laureatlarının adları açıqlandı

İsveçin paytaxtı Stokholmda Nobel Mükafatları Komitəsi ənənəyə uyğun olaraq, ayrı-ayrı elm sahələrində 2025-ci il üçün Nobel mükafatı laureatlarının adlarını açıqlayıb.

Oktyabrın 6-da ilk olaraq *fiziologiya və tibb üzrə* Nobel mükafatı laureatlarının adları məlum olub. İsveçin Karolinska İnstitutu yüksək elmi mükafatın amerikalı Meri E.Brunkou, Fred Ramsdell və yaponiyalı Şimon Sakaquçiyə “periferik immün tolerantlıqla bağlı kəşflərinə görə” verilməsi barədə qərar qəbul edib.

Oktyabrın 7-də İsveç Kral Elmlər Akademiyasının qərarı ilə *fizika üzrə* Nobel mükafatına Con Klark (Böyük Britaniya), Mişel Devore (Fransa) və Con Martines (ABŞ) “elektrik dövrəsində makroskopik kvant mexaniki tunel və enerji kvantlaşdırma kəşfinə görə” layiq görülüb. Alimlər elektrik dövrəsi ilə təcrübələr aparıblar, burada həm kvant mexaniki tunelləmə, həm də kvant enerji səviyyələrini nümayiş etdiriblər.

İsveç Kral Elmlər Akademiyası oktyabrın 8-də *kimya* sahəsində Nobel mükafatının “orqanometalik çərçivələrin inkişafı” üzrə tədqiqatlarına görə Susumu Kitagava (Yaponiya), Riçard Robson (Böyük Britaniya) və Ömər M. Yagiyə (ABŞ) verilməsi barədə qərar qəbul edib. Qərarda qeyd olunur: “2025-ci il kimya üzrə Nobel mükafatı laureatları qazların və digər kimyəvi maddələrin keçə biləcəyi geniş boşluqlara malik molekulyar konstruksiyalar yaratdılar. Bu konstruksiyalar, orqanometalik çərçivələr, səhra havasından su toplamaq, karbon dioksidi tutmaq, zəhərli qazları saxlamaq və ya kimyəvi reaksiyaları kataliz etmək üçün istifadə edilə bilər”.

Oktyabrın 9-da İsveç Kral Elmlər Akademiyası tərəfindən *ədəbiyyat üzrə* Nobel mükafatı laureatının adı açıqlanıb. 2025-ci il üçün ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı macar yazıçısı Laslo Krasnaxorkaiyə (Laszlo Krasnahorkai) “apokaliptik döşətin ortasında sənətin gücünü bir daha təsdiqləyən inandırıcı və uzaqgörən yaradıcılığına görə” verilib.

Oktyabrın 10-da 2025-ci il üçün *Sülh üzrə* Nobel mükafatı laureatının adı açıqlanıb. Norveç Nobel Komitəsi 2025-ci il Nobel Sülh Mükafatını Venesuela demokratik hərəkatının lideri Maria Korina Maçadoya “Venesuela xalqının demokratik hüquqlarını təşviq etmək üçün yorulmaz işinə və diktaturadan demokratiyaya ədalətli və dinc bir keçid əldə etmək üçün apardığı mübarizəyə görə” verilməsi barədə qərar verib.

Qeyd edək ki, Alfred Nobelin xatirəsinə *iqtişad* elmləri üzrə İsveç Bankının mükafatına (Sveriges Riksbank Prize) layiq görülmək alimin adı oktyabrın 13-də elan olunacaq. Mükafatın təqdimat mərasimini isə dekabrın 10-da İsveçin və Norveçin paytaxtlarında Alfred Nobelin doğum günündə keçiriləcək.

“Azərbaycan müəllimi” dünya elmi ictimaiyyətinin səbirsizliklə gözlədiyi 2025-ci ilin Nobel mükafatçılarının adlarının açıqlandığı ərəfədə növbəti araşdırmanı oxucularla bölüşür. Nobel laureatlarının həyatını araşdıran tədqiqatçılar aşkar ediblər ki, bu uğurlu insanlar tamamilə fərqli ailə mühitlərində böyüyüblər. Onların bəziləri sadə ziyalı, fəhlə, fermer, kiçik tacir və ya hətta savadsız valideynlərin övladları olub. Bəs bu ailələrdə nə var idi ki, bu insanları sağlam xarakterli və qeyri-adi qabiliyyətli şəxsiyyətlərə çevirirdi? Ayrı-ayrı illərdə yüksək elmi mükafat almış laureatların ailədən başlayan yola işıq salan 5 hekayə ilə tanış olaq.

Nobel laureatları hansı ailələrdən çıxır?

Valideynləri düşündürəcək 5 həyat hekayəsi

Dözümlülük uşaqlıqdan inkişaf etdirilməlidir

Mo Yan (Çin) – 2012-ci ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı

Mo Yanın anası savadsız idi. Hec vaxt kitab oxumamışdı, amma nikbin, mehriban, güclü və həssas idi. Mo Yan uşaq vaxtı anası ilə birgə tarlada buğda yığardı. Bir dəfə gözetçi gələndə buğda yığanların hamısı qaçdı, amma anası qaça bilmədi və gözetçi onun üzünə vurub topladıqları buğdanı əlinədən aldı. Anasının ağzından qan gəldi və o, yerə çöküb oturdu.

İllər sonra həmin gözetçi, artıq qoca bir kişi, bazarda Mo Yan ilə qarşılaşdı. Mo Yan ona hücum etmək istədi, amma anası onu saxladı və sakitcə dedi: “O vaxt mənə vuran adam bu kişi deyil, oğlum”.

Valideynlərin davranışları uşaqların ruhuna təsir edir. Valideynin işə və insanlara münasibəti uşaqlara həm birbaşa, həm də dolayı şəkildə ötürülür. Valideynlər uşaqları yeni fikirlərə açıq böyütməlidir. Mo Yanın anası da belə etmişdi! Başqalarının səhvlərinə görə emosional enerjini israf etməyin və ruhunuzu kinlə zəhərləməyin. Emosional zəka uşaqlıqdan formalaşmalıdır. İradə, ağıl və əxlaqi keyfiyyətlər valideyn nəsihətləri ilə deyil, onların davranışları ilə uşaqlara ötürülür. Uşaqlara geniş dünyagörüşü qazandırmaq və valideynlərə də örnək olmaq üçün klassik əsərlər və tanınmış insanların biqrafiyalarını oxumaq vacibdir, bu, uşaqların dünyaya və özlərinə başqa prizmadan baxmasına kömək edir.

Oyun – həm bilik, həm də bacarıqdır

Stiven Çu (ABŞ) – 1997-ci ilin fizika üzrə Nobel mükafatı laureatı

Stiven Çu çox istedadlı bir ailədə doğulmuşdu. O, uşaqlıqda həm məqsədyönlü idi, həm də oyunları çox sevirdi. Anası da uşaqların oyun oynamasına icazə verirdi və deyirdi: “Oyun uşağın fiziki gücünü və cəsarətini inkişaf etdirir”.

Anası inanırdı ki, oyun təbii və uşaqların oynamaya hüququ var. Bu “oyun” təcrübəsi daha sonra onu elm haqqında düşüncəyə sövq etdi.

Stiven Çu demişdi: “Uşaqlıqdan hər şeyi özüm etməyə alışmışdım. Bu, əllərimin bacarığını artırdı və mənim məkan hissimi inkişaf etdirdi”.

Biz daim vurğulayıyıq ki, uşaqlara “oynamağı” öyrətmək vacibdir. Uşaqlar enerji ilə olurlar – gülür, qaçır, oynayır, bəzən də şıltaqlıq edirlər. Bir çox valideynlər qorxurlar ki, oyun uşaqları dərindən yayındıracaq. Amma Cek Ma demişdi: “Uşaqların oynamasına icazə verin! Əgər oynamağa icazə vermənsəniz, 30 il sonra onların işi olmayacaq!”.

Bilik qazanmaq olar, amma müdriklik yalnız yaşanaraq əldə edilir. Oyun uşaqlar üçün həyat tərzinə olmaqla yanaşı, həm də öyrənməyin ən mühüm yollarından biridir. Oyun zamanı uşaq öz biliyini tətbiq etməyə, sualları cavablandırmağa çalışır və həyatın müxtəlif problemlərini həll etməyi öyrənir.

Uşaqların seçimlərinə hörmət etməyi öyrənin

Tu Yuyu (Çin) – 2015-ci ildə tibb üzrə Nobel mükafatı laureatı

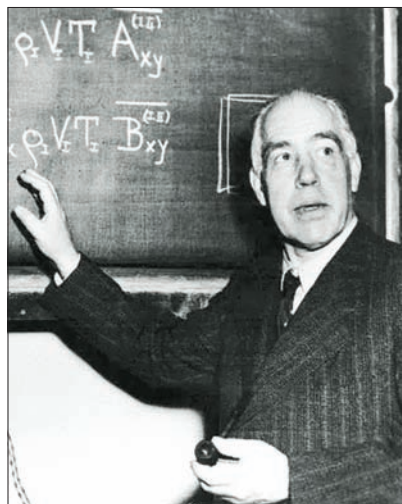
Tu Yuyu ənənəvi Çin təbabəti ilə məşğul olan bir ailədə doğulmuşdu. Atası həkim idi və klinikaları idarə edirdi. Kollecdə ixtisas seçərkən, o, tərəddüd etmədən tibbi seçdi, amma ailəsinin gözlədiyi kimi ənənəvi Çin təbabətini yox, əksinə, o dövrdə çox da maraqlı hesab olunmayan farmakologiyayı seçdi. Atası qızının bu qərarına təəccübləndi: “Əgər bu ixtisası seçsən, ənənəvi Çin təbabəti üzrə topladığın biliklər boşa çıxmayacaqmı?”

Lakin Tu Yuyu düşündü ki, yalnız farmakologiya sahəsində təhsil almaq ənənəvi təbabəti sistemli şəkildə öyrənməyə imkan verir. Atası bir qədər düşündü və sonra dedi: “Mən sadəcə istəyirdim ki, sən böyüyəndə həkim olasan. Sənin məndən daha böyük arzuların olacağını gözləmədim! Sənə inanıram. Davam et, sən bacaracaqsan!”.

Uşaqlar böyüyəndə bir çox valideynlər onların qərarlarına qarşımağa başlayır. Amma həyat sonsuz imkanlarla doludur. Necə ola bilər ki, o, tamamilə sizin nəzarətinizdə olsun və sizin seçdiyiniz yolla getsin?

Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Nadine Gordimer bir dəfə demişdi: “Ailə tərbiyəsi demokratik və maarifləndirici olmalıdır. Ən əsas odur ki, valideynlər uşaqların seçimlərinə hörmət etməli və onları heç vaxt öz istəklərinə tabe etməməlidirlər”.

Uşaqlarımızın tədqiqatlarına “olmaz!” deyib mane olmayın

Nils Bor (Danimarka) – 1922-ci ilin fizika üzrə Nobel mükafatı laureatı

Nils Bor uşaqlığında asta, lakin diqqətli bir uşaq idi. Atası universitetdə dərs deyirdi və tez-tez həmkarlarını evə qonaq çağırırdı. Həmçinin rassamlar, yazıçılar, musiqiçilər və əcnəbilər də bu görüşlərə qatılırdı. Nilsə kənarda oturub söhbətləri dinləməyə icazə verilirdi. Bu nüfuzlu şəxslər tələk-tök maraqlı hekayələr danışır, fikirlərini bölüşür, sonra bu fikirlər birlikdə müzakirə olunurdu. Onların dərin və fərqli baxışları Borun gələcək düşüncəsində böyük iz buraxmışdı. Nils saatlarla və ev əşyaları ilə oynamağı çox sevirdi. Bir dəfə onun velosipedinin fırlanan mexanizmi xarab olmuşdu. Nils onu özü təmir etməyə qərar verdi və velosipedi özü sökdü. Lakin necə yığacağını bilmirdi. Kimsə kömək etmək istədi, amma atası dedi:

“Qoy özü etsin, o nə etdiyini bilir”.

Bor hər bir detallı diqqətlə öyrəndi və nəticədə mexanizmi uğurla yığa bildi.

Amerikalı valideynlərin fərqləndirici xüsusiyyətlərindən biri odur ki, onlar uşaqlarına öz sevdikləri sahələrlə tam məşğul olmağa və tədqiqat aparmaq bacarığını tam şəkildə inkişaf etdirməyə imkan verirlər. Hətta uşaqlar qeyri-adi fikirlər səsləndirdikdə belə, biz onların araşdırmalarını davam etdirməyə təşviq etməli, onlara istiqamət verməli, həqiqətə, yaxşılığa və gözəlliyə doğru bitib-tükənməyən maraqlarını dəstəkləməliyik.

Uşağa özünü sınamaq imkanı verin

Ernest Rezerford (Yeni Zelandiya) – 1908-ci ilin kimya üzrə Nobel mükafatı laureatı

Ernest Rezerfordun 12 bacı-qardaşı vardı. Ailə böyük olduğu üçün anası onlara demişdi: “Hər kəs məsuliyyəti paylaşmalıdır”. O inanırdı ki, bilik gücdür və övladlarının təhsilinə xüsusi önəm verirdi. Rezerfordun həyatında mühüm rol oynayan kitab, anasının ona 10 yaşında hədiyyə etdiyi “Fizika-yə giriş” adlı dərslik idi. Bu kitab yalnız fizikanı tanımaqla qalmamış, həm də bir sıra sadə təcrübə metodlarını təsvir etmişdi. Rezerford bu kitab sayəsində başa düşmüşdü ki, təbiətin vacib qanunlarını sadə təcrübələrlə kəşf etmək mümkündür.

Məsuliyyət insan həyatının və inkişafının əsasını təşkil edir. Məsələn, ev işləri məsələsində bir çox valideynlər qorxurlar ki, uşaqları dərindən geri qala bilər, buna görə onlara ev işlərində iştirak etməyə icazə vermirlər.

Amerikada “liderliyin xaç atası” kimi tanınan Dr. Dennis Veytley bir dəfə demişdi: “Valideynlərin övladlarına verə biləcəyi ən vacib şey pul deyil, doğru yaşamağı və məsuliyyətlə işləməyi öyrətməkdir”.

Gəlin uşaqlara özlərinə sınağa şərait yaradaq. 18 yaşa qədər ailə tərbiyəsinin uşağa təsiri 60%-dən çox, məktəbin təsiri 30%, cəmiyyətin təsiri isə cəmi 10%-dir. Əslində, bir çox valideynlər uşaqları necə tərbiyə etməli olduqlarını bilmir.

Məktəblər uşaqlara bilik və öyrənmə metodları verir, valideynlər isə xarakter və əxlaq formalaşdırır. Uşağın xarakteri və əxlaqi formalaşsın, bu, onun bütün həyatı boyunca uğur qazanmasının açardır. İnsan hörmət görürsə, onun həyatı çətinliklərdən daha asan keçər.

Uşaqlara qarşı daha diqqətli olmaq diləyi ilə...